

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.10.39>
УДК 338.5:658.8:633.1

*Н. М. Буняк,
к. е. н., старший науковий співробітник, директор,
Носівська селекційно-дослідна станція
Миронівського інституту пшениці ім. В.М. Ремесла НААН
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5089-2399>*

*О. Є. Сизенко,
науковий співробітник лабораторії насінництва зернових культур,
Носівська селекційно-дослідна станція
Миронівського інституту пшениці ім. В.М. Ремесла НААН
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5028-2750>*

ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ЦІНИ РЕАЛІЗАЦІЇ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ НАСІННЯ СОРТІВ ЗЕРНОВИХ КОЛОСОВИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

*N. Bunyak,
PhD in Economics, Senior Researcher, Director,
Nosivska Breeding and Research Station of the V.M. Remeslo Myronivka Institute of
Wheat of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
O. Syzenko,
Researcher of the Laboratory of Seed Production of Cereal Crops,
Nosivska Breeding and Research Station of the V.M. Remeslo Myronivka Institute of
Wheat of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine*

TO SOLVE THE PROBLEMS OF FORMATION OF THE SALE PRICE OF DIFFERENT CATEGORIES OF SEEDS OF VARIETIES OF GRAIN CROPS IN UKRAINE

У статті викладені результати дослідження процесу виробництва насіння на всіх його етапах з визначенням обсягів робіт та матеріальних затрат. Визначено основні відмінності та специфіку формування цін реалізації різних категорій насіння, досліджено їх динаміку. Встановлено, що ціноутворення на аналізовані види товару дуже специфічне і обумовлене власне специфікою цього товару. На початкових етапах дуже малі обсяги продукції – штуки насінин, кілограми, але за ними криється титанічна інтелектуальна праця селекціонерів, насіннєводів. Тут відбувається перехід тиражування одиничної якості до великих масштабів виробництва. З'ясовано, що формування ціни реалізації насіння добазових категорій відбувається під суттєвим впливом затратної політики щодо відшкодування понесених матеріальних затрат, перенесення вартості нематеріального активу, яким є сорт, які підвищують ціни реалізації, та бажанням установи збільшити надходження до спеціального фонду, що тисне на зниження ціни реалізації та збільшує загальну кількість реалізованого насіння. Встановлено взаємозв'язок формування ціни реалізації насіння категорій «базове та сертифіковане» з динамікою цін реалізації товарного зерна пшениці 3 класу. Визначено, що рівень прибутковості виробництва сертифікованого насіння не є привабливим для суб'єктів насінництва. Війна внесла суттєві корективи у структуру виробництва та вплинула на формування ціни насіння: ціни на насіння пшениці озимої добазових категорій мали різновекторні рухи, суттєве зниження ціни реалізації насіння категорії базове та сертифіковане не вплинуло на формування попиту на продукцію, відбулося суттєве зменшення обсягів реалізації.

The article presents the results of the study of the seed production process at all its stages with the determination of the scope of work and material costs. The main differences and the specifics of the formation of sales prices of various categories of seeds were determined, and their dynamics were investigated. It was established that the pricing of the analyzed types of goods is very specific and determined by the

specifics of this product. At the initial stages, the volumes of production are very small - pieces of seeds, kilograms, but behind them lies the titanic intellectual work of breeders and seed breeders. This is where the transition from single-quality replication to large-scale production takes place. It was found out that the formation of the sale price of seeds of sub-basic categories takes place under the significant influence of the cost policy regarding the reimbursement of incurred material costs, the transfer of the value of an intangible asset, which is a variety, which increases sales prices, and the desire of the institution to increase income to the special fund, which puts pressure on the decrease sales prices and increases the total amount of sold seeds. The relationship between the formation of the sale price of seeds of the "basic and certified" categories and the dynamics of sale prices of commercial wheat grain of the 3rd class has been established. It was determined that the level of profitability of certified seed production is not attractive for seed producers. The war made significant adjustments to the structure of production and influenced the formation of seed prices: prices for winter wheat seeds of pre-basic categories had multi-vector movements, a significant decrease in the sale price of seeds of the basic and certified categories did not affect the formation of demand for products, there was a significant decrease in sales volumes.

Ключові слова: *ціна, сорт, категорії насіння, суб`єкт насінництва, собівартість, прибуток.*

Keywords: *price, variety, categories of seeds, subject of seed production, cost price, profit.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сорт - найдешевший засіб підвищення врожайності, покращення якості продукції та зниження її собівартості. Генетичні властивості сортів передаються через насіння. У виробничих умовах якості сорту поступово погіршуються. Це відбувається за рахунок механічного засмічення, природнього переzapилення (біологічне

засмічення), розщеплення, появи мутацій, зниження імунітету і збільшення захворюваності рослин та низки інших чинників. Заміну насіння, сортові та біологічні властивості якого погіршилися, кращим насінням вищих категорій того самого сорту називають «сортооновленням», а його виробництвом займаються суб'єкти насінництва. Формування цінової політики різних категорій насіння сортів зернових культур - досить специфічний і відповідальний етап, оскільки це дуже затратне виробництво, що має обмежений попит, який важко завчасно прогнозувати. Категорії насіння відрізняються обсягами попиту та виробництва, витратами та цінами реалізації за одиницю продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні категорії «ціна та ціноутворення» - важливі складові аграрної економіки, вивченню яких присвячені роботи багатьох вітчизняних науковців. У дослідженнях Шпичака О.М., Боднар О.В., Шпичака О.О. розкрито особливості функціонування механізму ціноутворення у перехідний період від централізованої до ринкової економіки та безпосередньо в ринкових умовах [7]. Безпосередньо питання економіки насінництва розглядаються в працях Захарчука О.В. При формуванні цін на насіння він пропонує використовувати алгоритм визначення нормативної собівартості, закупівельної ціни для насіннєвого заводу та реалізаційної ціни 1 т насіння [1]. Слід визнати, що практично відсутні дослідження особливостей формування цін реалізації різних категорій насіння сортів зернових колосових культур.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Визначити основні відмінності та специфіку формування ціни реалізації різних категорій насіння сортів зернових колосових культур та дослідити її динаміку

Виклад основного матеріалу дослідження. Кінцевою метою функціонування суб'єкта господарської діяльності ринкового типу є отримання

максимально можливого прибутку, на величину якого впливає собівартість виробництва та ціна реалізації продукції. Суб'єкти насінництва проводять свою господарську діяльність з метою отримання прибутку від реалізації насіння, ведення бізнесу в даній галузі є ліцензованим видом діяльності. Товар «насіння сортів зернових колосових культур» на ринок виходить тільки за наявності двох сертифікатів, що засвідчують його сортові властивості та посівні характеристики.

Потенційні можливості сорту будуть реалізовані за умови належно організованого насінництва, завданням якого є збереження біологічних, морфологічних, господарсько-цінних ознак, що притаманні конкретному сорту. Для підтримання всіх цінних біологічних властивостей сорту на всіх етапах вирощування насіння застосовують спеціальні насінницькі методи і заходи: добір типових здорових рослин і потомств у первинних ланках насінництва за виробництва добазових категорій насіння, проведення видового і сортового прополювання, виділення для висівання найбільш повноцінних фракцій, тощо.

У Законі України «Про насіння і садивний матеріал» дано визначення: «категорія насіння - насіння, що отримане на певному етапі відтворення сорту», наведений вичерпний перелік та характеристика категорій: «добазове насіння – насіння первинних ланок насінництва, що використовують для подальшого розмноження і отримання базового насіння»; «базове насіння – генерації насіння, отримані від послідовного розмноження добазового насіння»; «сертифіковане насіння – генерації насіння, отримані від послідовного розмноження базового насіння».

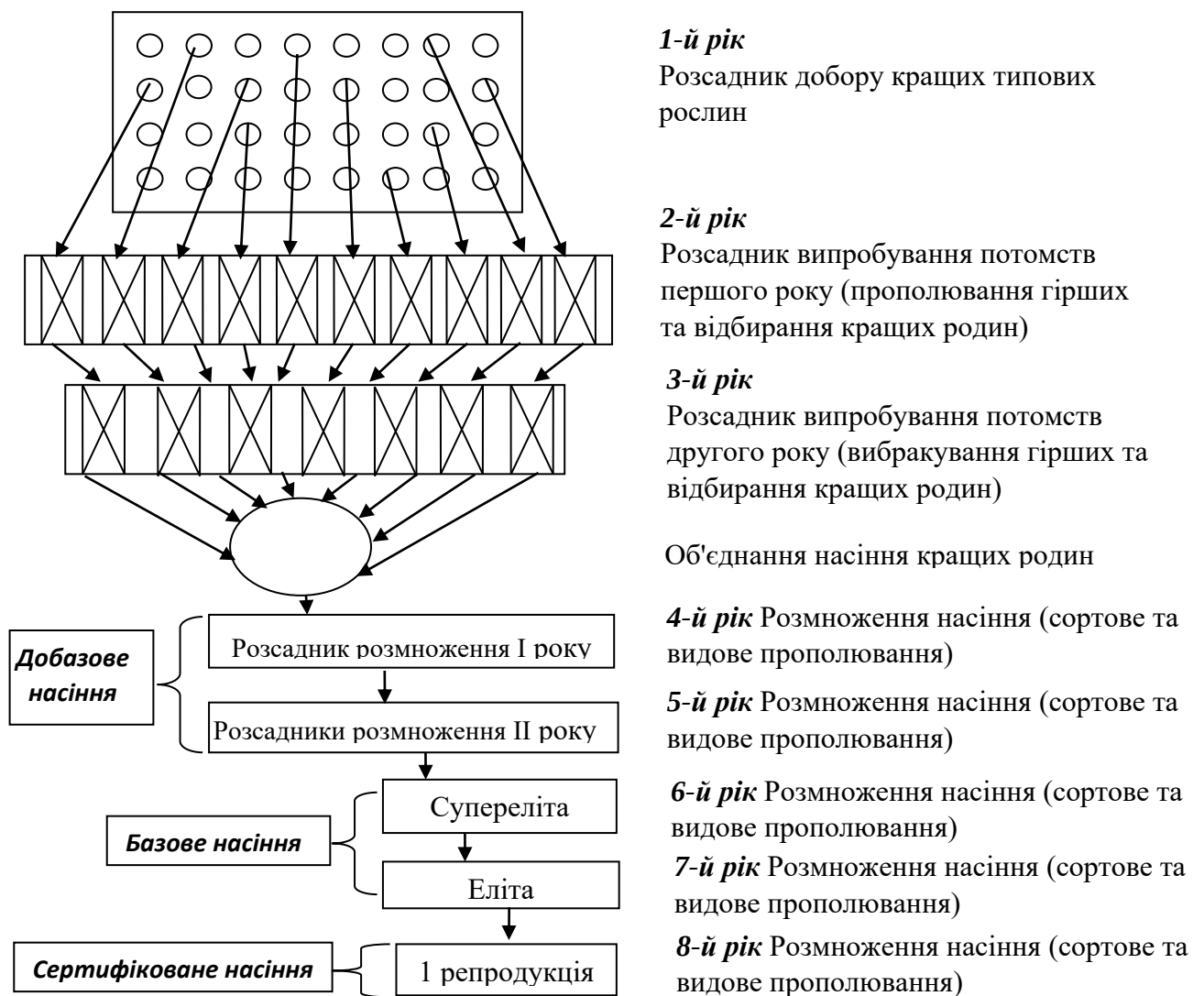

Рис. 1. Схема виробництва насіння різних категорій

Наочне розуміння системи продукування різних категорій насіння зернових колосових культур представлено на Рис. 1. Виробництвом певних категорій насіння займаються різні суб'єкти насінництва: добазове насіння виробляють, як правило, власники сортів, що мають право на поширення сорту, базове та сертифіковане - інші суб'єкти насінництва за ліцензійною угодою.

На основі детальної фіксації необхідних організаційно-технологічних витрат в умовах Носівської селекційно-дослідної станції (Чернігівщина) була визначена на них собівартість аналізованого насіння категорії «добазове», генерації «розсадник розмноження другого року» в умовах затрат на матеріальні ресурси 2023 року (таб.1).

Таблиця 1. Обсяги робіт, матеріальні затрати та собівартість продукції за етапами виробництва добазових категорій насіння зернових колосових культур

	Розсадник добору елітних рослин	РВП-1	РВП-2	РР – 1	РР – 2
Площа, га	-	0,1	0,2	1,2	8
Валовий збір, кг	3000 елітних рослин	200	800	4800	32000
Вихід насіння – всього, кг		80	400	3000	20000
Використано: - страховий фонд, кг	1000 елітних	40	200	1500	
- на посів для подальшого розмноження, кг	1000 елітних рослин	400 сімей 40 кг	200	1500	
Затрати праці на виконання всього обсягу робіт: люд./год.	143	250	202	270	410
Заробітна плата, грн	9724	17000	13736	18360	27880
Нарахування на заробітну плату, грн.	2140	3740	3022	4039	6134
Паливно мастильні матеріали - літрів - грн	0	18 747	36 1494	96 3984	640 26560
Добрива - кг, фіз. ваги - грн	0 0	40 1200	80 2400	480 14400	3200 96000
Засоби захисту рослин, грн	0	0	620	3720	24800
Поточний ремонт, грн	0	200	400	2400	16000
Амортизація, грн	0	120	260	1560	9800
Затрати на доробку насіння, грн	0	0	0	7680	38600
Насіння, грн	0	11864	17185	18960	32010
Всього затрат, грн	11864	34870	39117	75103	239184
в т.ч. на - побічну продукцію (фураж)	0	500	1200	5400	36000
- насіння	11864	34371	37917	69703	203184
Виробнича собівартість 1 кг насіння, грн		429,64	94,80	23,23	10,16
Затрати по сертифікації насіння в розрахунку на 1 кг					0,41
Всього виробнича собівартість 1 кг насіння, грн					10,57

Джерело: розрахунки авторів

Розрахунки, проведені на основі технологічних процесів на різних стадіях виробництва за обрахунками в реальних цінах матеріальних затрат, засвідчили великі витрати, що їх несуть наукові установи на етапах виробництва, які передують категорії «добазове насіння» генерації «розсадник розмноження другого року». Так, собівартість 1 кг насіння розсадників випробувань першого покоління становить 429,64 грн. З кожним наступним роком собівартість одиниці продукції у схемі виробництва насіння суттєво знижується, змінюється структура витрат, зменшуються затрати праці, що потребують фахової, наукової підготовки, натомість зростають затрати на матеріальні витрати – добрива, засоби захисту рослин, паливно-мастильні матеріали. Розрахункова виробнича собівартість 1 кг насіння розсадника розмноження другого року становить 10,16 грн. Дана категорії насіння потребує проведення насінневого контролю, який включає: польове інспектування, контроль посівних якостей, ґрунтовий (сортовий) контроль. Величина вартості даних робіт в розрахунку на 1 т становить 415,0 грн. В структурі загальних витрат на виробництво насіння вони становлять 3,9 %.

Насіння добазових категорій сортів зернових колосових культур є найбільш затратним у виробництві та містить найкращий врожайний потенціал, оскільки акумуляує цінні генетичні властивості, високі сортові та посівні якості. Його ціна, зазвичай, додатково зростає на величину відшкодування вартості об'єкту інтелектуальної власності, яким є сорт.

Останніми роки наукові установи мають великі проблеми з фінансуванням наукових досліджень: державний бюджет покриває не більше 50 % загальних витрат, система платежів за використання інтелектуальної власності фактично не працює, тому кошти від реалізації насіння високих генерацій є надійним джерелом покриття їх нагальних потреб. До вирішення питання збільшення надходжень до спеціального фонду установи підходять по різному:

підвищенням ціни реалізації, зниженням ціни при збільшенні обсягів пропонування, що забезпечить зростання маси виручки від масштабу реалізації.

Фактичні ціни реалізації насіння розсадників розмноження другого року зернових колосових культур протягом чотирьох років були досліджені у провідних наукових установах системи НААН України: Миронівському інституті пшениці ім. В.М. Ремесла НААН (МІП), Селекційно-генетичному інституті – Національному центрі насіннізнавства та сортовивчення НААН (СГІ-НЦНС), Інституті рослинництва ім. Юр'єва НААН (ІР), Національному науковому центрі «Інститут землеробства НААН» (ННЦ «ІЗ НААН»). Дані установи були залучені в детальне дослідження, оскільки їх питома вага у кількості сортів, щодо яких було проведено апробацію (сортівний контроль), становить 33 %, а відсоток сортів, насіння яких пройшло насіннєвий контроль, - 38 (за даними 2021 року). Загальна кількість насіння категорії «добазове», генерації «розсадник розмноження другого року» становила 1029 т. В ході дослідження було встановлено, що найвищі ціни реалізації насіння пшениці озимої були в МІП - 27 тис. грн за 1 т в 2020 році, на 35 % вищими за ціни на аналогічну продукцію в СГІ-НЦНС.

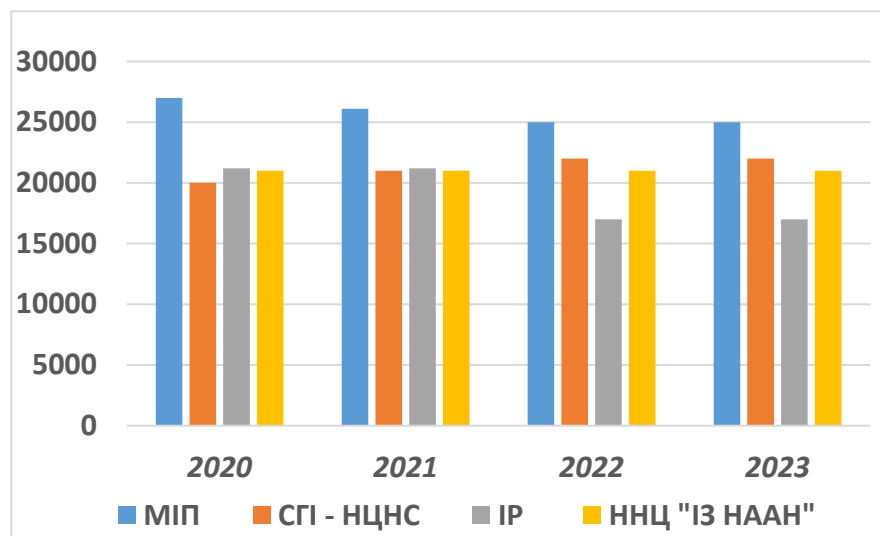

Рис. 2 Динаміка цін реалізації насіння озимої пшениці РР-2

Робота в умовах воєнного стану внесла суттєві корективи у цінову політику досліджуваних установ. Знизилися ціни реалізації насіння добазових категорій: дві установи - МІП на 2 тис. грн (7,5 %) та ІР на 4,2 тис. грн (20 %), зросли в СГІ – НЦНС на 2 тис. грн (10 %), протягом чотирьох років не змінювалися ціни в ННЦ «ІЗ НААН». Найбільш конкурентним за ціною у 2023 воєнному році було насіння пшениці озимої ІР – 17 тис. грн за 1 т. (рис. 2) Таку ціну установа вимушена встановити зважаючи на близькість воєнних дій, чим викликані суттєві труднощі з логістикою, зменшення кількості суб'єктів насінництва, які були зорієнтовані на виробництво насіння сортів селекції даного інституту. Дещо інші тенденції спостерігаються на ринку насіння ячменю ярого: у 2022 році всі установи збільшили ціни реалізації в межах 7-10 %%, проте в 2023 році ІР та СГІ – НЦНС не проводили реалізацію даного насіння, оскільки в умовах воєнного 2022 року його не виробляли.

Насіння сортів іноземної селекції категорії «добазове» протягом досліджуваних років суб'єкти насінництва в Україні не виробляли.

На ринку обсяги насіння зернових колосових культур за категоріями представлені наступним чином: добазове - 0,8 %, базове - 35,4 %, сертифіковане - 63,8 %. Фактично в пересічних товаровиробників на собівартість кінцевої продукції впливає величина ціни реалізації насіння генерації «еліта» та категорії «сертифіковане насіння», з попитом на яке вони виходять на ринок. Оскільки насіння є одним з ресурсів виробництва зерна, його вартість суттєво залежить від ціни кінцевої продукції.

Ціна та обсяги реалізації насіння категорії «базове» та «сертифіковане» напряму залежать від ціни реалізації товарного зерна: висока рентабельність виробництва останнього безпосередньо збільшує попит на насіння сортів зернових колосових, що дає можливість суб'єктам насінництва підвищувати ціну реалізації одиниці продукції.

**Таблиця 2. Динаміка цін на зерно пшениці 3 класу та насіння пшениці
протягом 2011-2022 рр., грн за 1 т**

Роки	Закупівельні ціни на зерно пшениці 3 класу в середньому по Україні				Ціна реалізації насіння пшениці станом на 1 вересня		Відношення ціни реалізації насіння до закупівельної ціни зерна 3 класу у вересні, %		Реалізація насіння пшениці Носівською СДС, т
	<i>вересень</i>	<i>жовтень</i>	<i>листопад</i>	<i>грудень</i>	<i>еліта</i>	<i>СН-1</i>	<i>еліта</i>	<i>СН-1</i>	
2011	1634	1584	1593	1621	3500	2800	214,2	171,3	106
2012	1996	2042	2075	2080	3500	2900	175,3	145,2	148
2013	1562	1618	1704	1767	3500	3000	224,1	192,1	177
2014	2425	2413	2521	2837	3600	3000	148,4	123,7	285
2015	3040	3173	3459	3631	5000	4300	164,4	141,4	269
2016	3958	3985	4234	4258	6000	5500	151,6	138,9	220
2017	4566	4898	4915	5010	8000	7000	175,2	153,3	240
2018	5946	6062	6057	6099	9000	8000	151,4	134,5	468
2019	4557	4651	4782	4829	10000	9000	219,4	197,5	172
2020	6605	7423	7472	7575	10000	9000	151,4	136,3	369
2021	7824	8199	8823	8823	12000	10000	153,4	127,8	280
2021/2011 у %	479	517	554	544	343	357			264,1
2022	5150	5500	5950	6450	9000	8000	174,7	155,3	93
2022/2021 у %	65,8	37,1	67,4	78,1	75	80			33

**сформовано авторами*

Для дослідження взаємозв'язку між ціною насіння пшениці озимої та ціною зерна пшениці 3 класу були взяті ціни реалізації насіння, за якими торгували на Носівській селекційно-дослідній станції Миронівського інституту пшениці ім. В.М. Ремесла протягом 12 років. Дані таб. 2 засвідчують, що у довоєнному 2021 році закупівельна ціна на зерно пшениці 3 класу зросла по відношенню до 2011 року на 479 %, при цьому реалізаційна ціна на насіння категорії «еліта» виросла на 343 %, СН-1 – 357 %. Прослідковується чітка тенденція – зростання ціни реалізації зерна позитивно впливає на величину ціни реалізації насіння при одночасному зростанні обсягу реалізованого насіння.

Співвідношення ціни зерна та ціни насіння еліти коливається в межах 1 до 1,51-2,24, найбільші обсяги реалізації насіння - 468 т були в 2018 році, коли величина націнки становила 151,4 % на еліту та 134,5 % на СН-1.

Збільшення рівня прибутковості виробництва зерна стимулює попит на ринку насіння. Суттєве коливання ціни на ринку продовольчого зерна протягом маркетингового року також негативно впливає на ринок насіння. Насіння озимих зернових, це продукція що має короткий термін реалізації - в межах двох місяців з моменту виробництва, це час, коли ціна товарної продукції знаходиться в нижній її точці. Для прикладу: 2021 рік, в грудні ціна 1 т пшениці 3 класу становила 8823 грн, тобто виросла на 999 грн (12,3 %) по відношенню до вересня місяця. Різниця між ціною товарного зерна в грудні та ціною насіння СН-1 становить 1177 грн. Дана величина лише покриває додатково понесені затрати на виробництво насіння та не забезпечує отримання прибутку суб`єктом насінництва.

Війна фактично звела нанівець ринок насіння зернових колосових культур. У 2022 році пропозиція насіння ярих зернових культур становила 15753,4 тон, або 53 % до 2021 р., озимих зернових - відповідно 91238,6 тон, або 57,7 %. Обвал цін реалізації продовольчого зерна, зниження на 2674 грн (34,2 %) у вересні 2022 року спонукав Носівську селекційно-дослідну станцію до зниження цін реалізації насіння на 3000 грн (25 %), проте таке суттєве зниження ціни не дозволило зберегти об`єми реалізації, обсяги реалізації насіння озимої пшениці скоротилися на 67 %. Для більшості фермерів насіння зернових колосових не є покупним ресурсом, з метою економії коштів вони виробляють його самі, тому в роки несприятливої цінової кон`юнктури на зерно ринок насіння зернових колосових практично завмирає.

Система Національної академії аграрних наук України організаційно сформована таким чином, що до мережі провідних наукових установ входять дослідні станції та державні дослідні господарства, одним із статутних завдань

яких є поширення насіння високих категорій та генерацій. У нашому випадку це базове насіння, генерація «супереліта та еліта». Застосувавши систему трансфертного ціноутворення в мережі НААН, можна обмежити рух добазового насіння лише всередині мережі інституту, всі інші суб'єкти насінництва повинні мати можливість купувати насіння супереліти. Це дозволить підвищити економічну стабільність дослідних господарств, спростить систему контролю нарахування та сплати роялті в частині надходжень від реалізації насіння супереліти, фактично запустить ринок насіння генерації «супереліта», оскільки в даний час переважно ця генерація використовується суб'єктами насінництва для власних потреб у процесі виробництва насіння еліти і з використання даного насіння, в більшості випадків, не сплачуються кошти за використання сорту як інтелектуальної власності.

Потребує вирішення проблема збалансування внутрішнього ринку насіння добазових категорій сортів зернових колосових культур, оскільки це дозволить раціонально використовувати інтелектуальні та матеріальні ресурси наукових установ. Цього можна досягти шляхом квотування його виробництва, оскільки на державному рівні введення квот не передбачено, то наукові установи системи НААН можуть вирішити це питання всередині системи самостійно, на добровільних засадах, що позитивно вплине на рівень товарності, зменшить нераціональні витрати.

Концептуальні основи цінової політики в галузі насінництва зернових колосових культур різних категорій насіння мають свої особливості. Цінова політика у виробництві насіння добазових категорій як в теоретичному, так і в практичному плані залишається однією з основоположних проблем ринку насіння, оскільки повинна вирішувати дві основні проблеми: фактично покривати понесені науковою установою затрати не лише на виробництво насіннєвого матеріалу, а й бути фінансовою основою для проведення поточних наукових досліджень; з іншої сторони - рівень ціни повинен бути економічно

доступним та привабливим для суб'єктів насінництва, що займаються виробництвом насіння послідоючих категорій.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Ціноутворення на насіння різних категорій сортів зернових колосових культур дуже специфічне і обумовлене власне самою специфікою цього товару. На початкових етапах дуже малі обсяги продукції – штуки насінин, кілограми, але за цими мізерними обсягами криється титанічна інтелектуальна праця селекціонерів, насіннєводів. Тут відбувається перехід тиражування одиничної якості до великих масштабів виробництва.

Формування ціни реалізації насіння добазових категорій відбувається під суттєвим впливом затратної політики щодо відшкодування понесених матеріальних затрат, перенесення вартості нематеріального активу, яким є сорт, які підвищують ціни реалізації, та бажанням установи збільшити надходження до спеціального фонду, що тисне на зниження ціни реалізації та збільшує загальну кількість реалізованого насіння.

Встановлено взаємозв'язок формування ціни реалізації насіння категорій «базове та сертифіковане» з динамікою цін реалізації товарного зерна пшениці 3 класу. Рівень прибутковості виробництва сертифікованого насіння не є привабливим для суб'єктів насінництва.

Війна внесла суттєві корективи у структуру виробництва та вплинула на формування ціни насіння добазових категорій: дві з чотирьох досліджуваних установ не змогли виростити насіння ярого ячменю. Ціни на насіння пшениці озимої мали різновекторні рухи: в двох установах знизилися, в одній – зросли, в іншій - залишилися на довоєнному рівні.

Література

1. Захарчук О.В. Ефективність виробництва насіння та перспективи розвитку насінництва в Україні. Економіка АПК. 2020. №3. С. 6-15.
2. Буняк Н.М., Данилко І.М. Ціноутворення на продукцію насінництва зернових колосових культур. Економіка АПК. 2018. №2. С. 23-28.

3. Шпичак О.М. Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. *Економіка АПК*. 2012. №8. С.3-10.
4. Кьостер Ульріх. Основи аналізу аграрного ринку / наук. ред. пер. О. Нів'євський. К.: АДЕФ- Україна, 2012. 463 с.
5. Про насіння і садивний матеріал. Закон України № 411-IV від 26.12 2002 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/411-15.6>.
6. Кузьменко А.В., Харченко В.В. Ціна як економічна категорія: порядок встановлення та методи ціноутворення в умовах сучасної ринкової економіки. *Економіка і суспільство*. 2017. №13. С. 547-552.
7. Шпичак О.М., Боднар О.В., Шпичак О.О. Теоретико-методологічні та практичні основи ціноутворення. К.: ЦП «Компринт», 2017. 546 с.

References

1. Zakharchuk, O.V. (2020), “ Efficiency of seed production and prospects for the development of seed production in Ukraine ”, *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 6-15.
2. Buniak, N.M. and Danylo, I.M. (2018), “ Pricing of seed products of cereal grain crops ”, *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 23-28.
3. Shpychak, O.M. (2012), “Theoretical and methodological aspects of pricing of agricultural products”, *Ekonomika APK*, vol. 8, pp. 3-10.
4. Koster, U. (2012), *Osnovy analizu ahrarnoho rynku* [Basics of agricultural market analysis], ADEF, Kyiv, Ukraine.
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine “About seeds and planting material”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/411-15.6> (Accessed 25 Sept 2023).
6. Kuzmenko, A.V. and Kharchenko, V.V. (2017), “Price as an economic category: the procedure for establishing and pricing methods in the conditions of a modern market economy”, *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 13, pp. 547-552.
7. Shpychak, O.M., Bodnar, O.V. and Shpychak, O.O. (2017), *Teoretyko-metodolohichni ta praktychni osnovy tsinoutvorennia* [Theoretical, methodological and practical bases of pricing], Komprynt, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2023 р.